

Eidereenden *Somateria mollissima* met een afwijkend verenkleed

De laatste jaren zijn twee afwijkende kleurvormen waargenomen onder de Eidereenden in de Waddenzee, een donkere vorm en een lichte. Ondanks individuele verschillen zijn de kenmerken zo karakteristiek dat deze in het veld goed herkenbaar zijn. Beide vormen zijn voor zover mij bekend nog niet van elders gemeld.

De donkere vorm (figuur 1) ziet er aan de voorkant (kop en borst) uit als een gewone man Eider, maar de rest van het lichaam is zwart. Sommige individuen hebben enkele bleke veren op de rug en soms lijkt ook het groen op de kop wat bleek. Bij een aantal vogels is gezien dat de wig in het zwart op het achterhoofd niet wit is, maar bruin, zoals bij een niet-geslachtsrijpe man Eider. De vleugels zijn geheel donker; bij enkele individuen zag ik een paar witte dekveren. In mei 1977 werd de eerste vogel ontdekt tussen een groep volwassen Eiders in de Eerste Kroon's Polder op Vlieland. Sindsdien heb ik op Vlieland en Texel ieder jaar in de winter of lente een of meer vogels (maximum zeven) van deze kleurvorm gezien. De dieren zwommen doorgaans in groepjes normaal gekleurde Eiders, maar waren nooit erg actief aan het baltsen. Helaas is het nog niet gelukt van deze kleurvorm goed reproduceerbare foto's te maken.

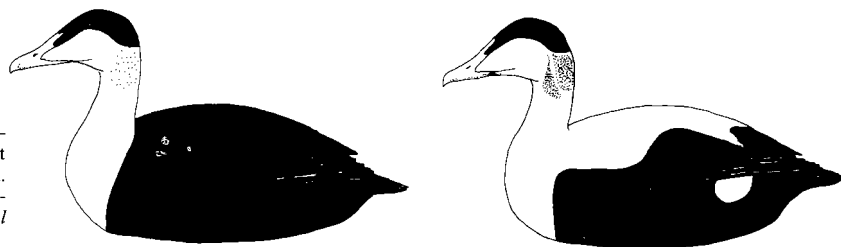
De lichte vorm lijkt op een jonge man Eider in eerste prachtkleed. De belangrijkste afwijkingen zijn het voorkomen van verspreide witte dekveren op de overigens bruine vleugels en witte veren op de wang tot boven het oog. Deze vorm troffen wij voor het eerst aan tussen aangespoelde dode vogels die in de winter van 1987 voor nader onderzoek naar het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee op Texel waren gebracht. Tussen vogels uit de winter van 1988 ontdekten wij nog eens twee van deze afwijkende Eiders en bovendien werden door mij ook enkele malen levende individuen gezien op het wad onder Vlieland. Deze afwijkende vorm viel tussen de dode vogels meteen op. Beide geslachten

hebben namelijk altijd totaal bruine vleugels in hun eerste winter en in de tweede winter hebben de mannetjes aaneengesloten wit op een groot deel van de voorvleugels. Deze vleugelkenmerken zijn het beste te zien wanneer de vogel vliegt of wanneer men hem in de hand heeft. Witte veren op de kop komen bij woerden nooit voor naast of boven het oog, d.w.z. in de kopstreek die later zwart wordt. Het verenkleed op de andere lichaamsdelen geeft bij jonge mannetjes altijd wat verwarring. Sommige hebben in hun eerste winter nog vrijwel het jeugdkleed, met slechts enkele witte veren op de schouders en een paar zwarte veren op de flanken, waardoor ze nog sterk op wijfjes lijken. Andere hebben dan al een vrij volledig prachtkleed, met alleen hier en daar nog wat bruine veren. De meeste jonge mannetjes hebben een kleed dat tussen deze uitersten in ligt. Over het algemeen geeft het vleugelpatroon de meeste houvast bij de leeftijdsbepaling van Eidereenden.

Bij de autopsie kwam de verrassing. Ondanks de kleur van het verenkleed waren het geen jonge woerden, maar volwassen wijfjes. Ze hadden een ovarium met een eileider. Deze eileiders waren gekronkeld en verwijd, zoals dat bij elke vogel voorkomt die eenmaal een ei heeft gelegd. Ook de bulla, het orgaan op de vertakking van de luchtpijp was duidelijk vrouwelijk. Mannetjes hebben hierop aan één zijde een blaas zitten.

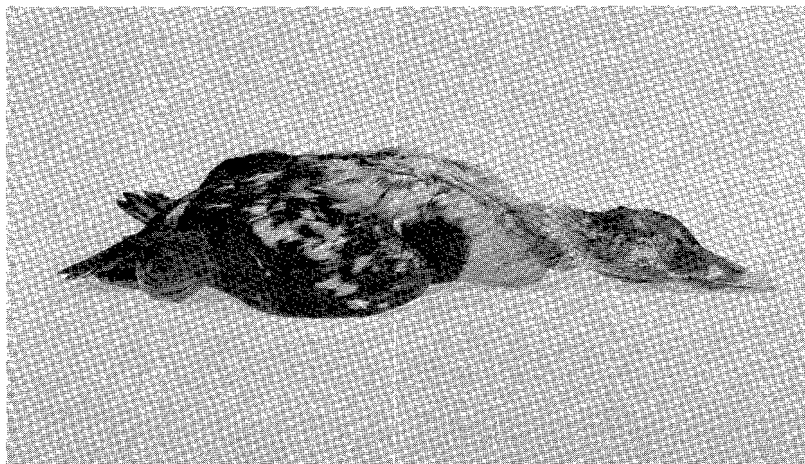
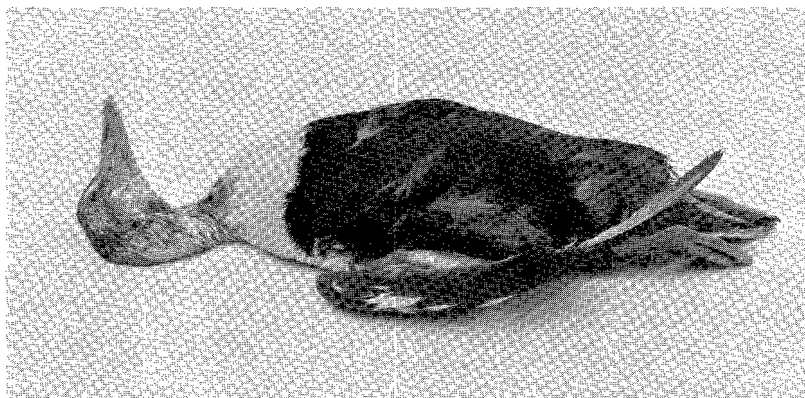
De donkere vorm kon helaas nog niet in de hand worden bestudeerd. In het veld valt deze meer op dan de afwijkende lichte vorm. Dat het om een bastaard Eider $\times$ Zwarte Zeeëend zou gaan, is onwaarschijnlijk, omdat er behalve de donkere veren op het lichaam geen andere kenmerken zijn die afwijken van een normale Eidereend. Het lijkt alsof de lichaamsveren het eclipskleed vertegenwoordigen met uitzondering van die op kop en borst. Naar hun gedrag (geen balts) te oordelen, zijn ze mogelijk niet reproductief.

Beide kleurvormen hebben de donkere vleugels met wat witte veertjes gemeen. In eerste instantie doet dat aan een eerstejaars Eider denken. Van de

Figuur 1. De donkere variant van de Eidereend naast een normaal gekleurde man. *The dark type of the Common Eider with normal male for comparison.*

Figuur 2. Adulte wijfjes Eiders met mannelijke verenkleeden. *Adult female Eiders with male-like plumage.*

lichte vorm weten we dat het, ondanks het mannelijke verenkleed, om oude wijfjes gaat. Ik vermoed dat het bij de donkere vorm om oude mannetjes gaat, gezien het formaat van lichaam en snavel.

Uit de literatuur is het bekend dat vrouwelijke vogels door een verschuiving in de verhouding tussen vrouwelijk en mannelijk hormoon bij de eerstvolgende rui een verenkleed krijgen met duidelijk mannelijke kleurpatronen (Harrison 1985). Zo'n verschuiving in de hormoonbalans kan experimenteel ontstaan door hormooninjecties en ook door castratie. Van nature kan het voorkomen door een afwijking of beschadiging van de geslachtsklieren. Dit laatste kan worden veroorzaakt door een ziekte, een gezwel of door ouderdom. De ovaria van de onderzochte vogels waren duidelijk in slechte conditie (Swennen *et al.* 1989). Een van de vogels was door mij 18 jaar eerder op Vlieland geringd als een geslachtsrijp, broedend wijfje van onbekende leeftijd (maar in elk geval minstens drie jaar oud). Daarna had ik haar in 1974 en in 1979 nogmaals als broedvogel gevangen, waarbij geen afwijking in het verenkleed werd geconstateerd. Het is dus heel goed mogelijk dat het hier om een ouderdomsverschijnsel gaat. Uit mijn ringonder-

zoek blijkt dat de vrouwelijke Eidereenden van de Nederlandse kolonies het gehele jaar door in de Waddenzee blijven en dat er zich vrij veel oude (> 20 jaar) wijfjes onder bevinden. Een tweede hypothese is dat de hormoonbalans van deze vogels is verstoord door de hoge belasting van ons kustwater met producten van de chemische industrie. Ook tijdens de grote zeevogelsterfte door pesticiden in de jaren zestig bleek de Eidereend een gevoelige indicatorsoort te zijn voor milieuverontreiniging (Koeman 1971). Verder onderzoek zal moeten aantonen welke hypothese juist is.

Summary *Common Eiders Somateria mollissima with aberrant plumages.*

Two types of aberrant plumages were recently discovered in Eiders in the Dutch Wadden Sea. The wings of both types resemble juvenile wings, with some scattered white coverts. The first type looks in front (head and breast) like an adult male Eider in breeding plumage, the rest of the body is dark as in eclipse plumage. Since 1977, when one such bird was discovered, up to seven individuals have been seen yearly. The second form looks like a first-winter male, but with white feathers occurring on the head up to above the eyes. Since 1987, a few living birds

